

Suad Orlić*
Sadmira Karović**

KRIVICA MALOLJETNIH LICA U ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE – NEDOSTACI I DILEME –

Apstrakt: Krivica maloljetnih lica u fokusu je naučnog i stručnog tematiziranja koje je naročito dobilo na regionalnoj aktuelnosti u zadnje vrijeme kroz brojne tragične događaje, odnosno krivična djela čiji su izvršiocima maloljetna lica. Tragični događaji, sa maloljetnim licima kao izvršiocima najtežih krivičnih djela, zahtjevaju preispitivanje i analizu kako postojećeg stanja u području preventivnog rada, tako i postojećeg stanja u okviru propisanih legislativnih rješenja u krivičnopravnoj oblasti. U ovom radu, autori su se referisali na legislativne aspekte krivice maloljetnih lica, pri čemu je težište u radu usmjereno na koncept krivice u maloljetničkom krivičnom pravu i sagledavanje krivice sa aspekata propisanih krivičnih sankcija za maloljetnike i uslova za njihovu izricanje i starosne granice sposobnosti maloljetnih lica za snošenje krivice. Problematizirani su i određeni aspekti propisanog inkriminacionog ponašanja maloljetnih lica i njihova kauzalna povezanost sa krivicom roditelja. U tom smislu, dat je osvrt na izazove traženja odgovarajućih rješenja *de lege ferenda*, kao i dileme i nedostatke koji proizilaze iz dubioznosti pojedinih propisanih odredbi koje su u neposrednoj povezanosti sa delinkvencijom maloljetnih lica.

Ključne riječi: krivica, krivičnopravno maloljetstvo, kauzalitet, maloljetna lica.

1. UVODNO O KONCEPTU KRIVICE U KRIVIČNOM PRAVU BOSNE I HERCEGOVINE

Polazište u razmatranju koncepta krivice u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine odnosi se na raniji pojam krivične odgovornosti. Krivična odgovornost, kao širi pojam od pojma krivice, samo je tehnički termin koji ukazuje da je neka osoba učinila krivično djelo i da je za njega odgovorna, tako da je krivična odgovornost pojam koji ima samo deklarativni, a ne suštinski karakter. S tim u vezi, termin krivična odgovornost je napušten i umjesto njega je uveden termin krivica. Upravo iz tog razloga novo krivično pravo Bosne i Hercegovine od izmjena i do-

* Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, suad.orlic@gmail.com

** Pravni fakultet Univerziteta u Travniku, karovic.s@hotmail.com

puna krivičnog zakonodavstva na državnom, te entitetskim i distriktnom nivou iz 2010. godine¹ umjesto pojma, tj. dosadašnjeg termina krivična odgovornost koristi termin krivica. Navedena terminološka promjena uopšte ne čudi ako se uzme u obzir da se krivična odgovornost shvaćena subjektivno svodi na krivicu.² Sa aspekta rješenja koje je postojalo u ranijem krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, koje krivičnu odgovornost svodi na uračunljivost, umišljaj i nehat, krivična odgovornost u stvari odgovara pojmu krivice.³ Stoga je i razumljivo što se sada u krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine govori o krivici, a ne o krivičnoj odgovornosti.⁴ Ipak, i pored izvršene zamjene pojma krivična odgovornost pojmom krivice, termin krivična odgovornost se i dalje primjenjuje u ograničenoj mjeri,⁵ a ta primjena posebno dolazi do izražaja i ima svoju opravdanost kada su u pitanju neki novi oblici odgovornosti kao što je komandna odgovornost, odgovornost pravnih lica kao specifičnih subjekata u krivičnom pravu, te kada su u pitanju neki novi oblici savremenog, odnosno organizovanog kriminaliteta,⁶ pri čemu taj pojam u drugim

- 1 Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH (*Službeni glasnik BiH*, br. 8/10), Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH (*Službene novine FBiH*, br. 42/10), Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske (*Službeni glasnik RS*, br. 73/10), Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Brčko distrikta BiH (*Službeni glasnik BD BiH*, br. 21/10).
- 2 Krivica je osnov i uslov odgovornosti u krivičnom pravu, jer se odgovara ne zbog samog djela već zato što je učinilac kriv za ono što je učinio ili propustio da učini, dok je krivična odgovornost sud o krivici (vid. Z. Stojanović /2020/: *Krivično pravo – Opšti dio*, Pravna knjiga, Beograd, p. 160).
- 3 B. Petrović, D. Jovašević, A. Ferhatović /2015/: *Krivično pravo I*, Pravni fakultet, Sarajevo, p. 211.
- 4 Ipak, ta izmjena, odnosno zamjena ranijeg pojma krivične odgovornosti pojmom krivice iz opšteg krivičnog zakonodavstva nije dosljedno ugrađena u novo maloljetničko krivično zakonodavstvo entiteta i Brčko distrikta BiH, te se u njemu i dalje koristi termin, odnosno pojam krivična odgovornost, uz izuzetak koji se odnosi na Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske (u daljem tekstu: ZOM) gdje je u vrijeme donošenja ovog zakona 2010. godine, odnosno u njegovom izvornom tekstu takođe primjenjivan termin krivična odgovornost, da bi novelom ovog zakona iz 2013. godine zakonodavac u svim odredbama u kojima je korišten termin krivična odgovornost isti zamjenio terminom krivica (vidjeti: Zakon o izmjenama i dopunama ZOM RS, *Službeni glasnik RS*, br. 61/13). U vezi navedenog u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu prisutna je normativna raznolikost u pogledu ovog termina, tako da se u ZOM FBiH i BD BiH koristi termin krivična odgovornost (čime je evidentna neusklađenost u korištenju ovog termina sa opštim krivičnim zakonodavstvom), dok se u ZOM RS koristi termin krivica, čime je postignuta usklađenost sa terminološkom izmjenom u opštem krivičnom zakonodavstvu).
- 5 Termin, odnosno kategorija krivične odgovornosti u BiH ima dugu tradiciju i sudska praksa nije imala problema u njenom tumačenju i primjeni. Premda je postignuta usklađenost termina krivica u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu sa terminološkom izmjenom u opštem krivičnom zakonodavstvu entiteta RS, ipak ta izmjena u opštem krivičnom zakonodavstvu nije dosljedno sprovedena u njegovom izvornom tekstu. Da ova zamjena termina krivična odgovornost terminom krivica, pored maloljetničkog krivičnog zakonodavstva, nije dosljedno provedena ni u opštem krivičnom zakonodavstvu ukazuje član 3 KZ RS (osnov krivične odgovornosti i kažnjivosti), kao i glava III KZ RS (krivično djelo i krivična odgovornost) u kojima je propisan termin krivična odgovornost. Inače, u radu se u određenoj mjeri koristi termin krivična odgovornost što proizilazi iz normativne raznolikosti u vezi korištenja pojma u navedenim zakonodavstvima, uprkos provedenim izmjenama, kao i usljed referisanja u radu na određene, starije izvore u kojima se operiše pojmom krivične odgovornosti.
- 6 M. Babić, I. Marković /2019/: *Krivično pravo, opšti dio*, 6ed, Pravni fakultet, Banja Luka, p. 225.

zakonodavstvima, kao što je u Krivičnom zakoniku Srbije, dolazi do izražaja i u slučaju kaskadne odgovornosti⁷ za djela učinjena putem štampe.

U današnje vrijeme krivica je najautentičniji izraz legitimnosti krivičnog prava i državnog prava na kažnjavanje koji je postavljen kao subjektivna i individualna odgovornost za učinjeno djelo. Savremena era u kojoj danas živimo, djelujemo i egzistiramo nameće neke nove društvene uslove i okolnosti koji na određen način iniciraju i kreiraju društvene procese i samim tim utiču na etiološko – fenomenološki aspekt kriminaliteta.⁸

U krivičnom pravu Bosne i Hercegovine propisan je različit koncept, odnosno princip krivice. Naime, u državnom i entitetskom krivičnom zakonodavstvu Federacije BiH, kao i distriktnom krivičnom zakonodavstvu propisan je prošireni princip krivice po kojem niko ne može biti kažnjen niti se prema njemu mogu izreći druge krivične sankcije ako nije kriv za učinjeno krivično djelo,⁹ dok je u entitetskom krivičnom zakonodavstvu Republike Srpske propisan tradicionalni ili uži princip krivice po kojem niko ne može biti kažnjen niti se prema njemu mogu izreći alternativne mjere ako nije kriv za učinjeno krivično djelo.¹⁰

Prošireni princip krivice je nepoznat u uporednim krivičnopravnim sistemima.¹¹ Radi se o proširenju principa *nulla poena sine culpa* s praktičnim posljedicama nemogućnosti izricanja bilo koje krivičnopravne sankcije licima koji *tempore criminis* nisu bili krivi. Slabost i nedostatak ovog principa je što isključuje izricanje i primjenu mjera bezbjednosti prevashodno medicinskog karaktera neuračunljivim licima.¹² Nemogućnost izricanja i drugih krivičnih sankcija, uključujući vaspitne mjere, licima bez krivice, odnosno vezivanje krivice, pored kazne, kao uslova i za izricanje vaspitnih mjera, što je predmet obrade u ovom radu, može imati opravdanje, ali vezivanje krivice za izricanje mjera bezbjednosti nije prihvatljivo,¹³ pogotovo kada su u pitanju neuračunljiva lica kao učinioci protivpravnog djela određenog u zakonu kao krivično djelo. Medicinska mjera bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje u krivičnom zakonodavstvu FBiH ne izriče se osobi koja je *tempore criminis* bila neuračunljiva, s obzirom na to da se na neuračunljivog učinioca krivičnog djela, shodno proširenom principu krivice, ne može primjeniti krivična sankcija.¹⁴ Takvo propisano zakonsko rješenje u KZ FBiH je sporno iz razloga što

7 Radi se o obliku krivične odgovornosti kod kojeg umjesto autora spornog teksta, video ili tonskog zapisa, pod određenim uslovima odgovara odgovorni urednik medija u kojima je takva informacija objavljena.

8 S. Karović /2018/: Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini – mogućnosti, izazovi i perspektive, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 55, no. 4.

9 Član 3a KZ BiH, član 4a KZ FBiH, član 4a KZ BD BiH.

10 Član 3 stav 2 KZ RS.

11 Prošireni princip krivice je bio propisan u ranijem krivičnom zakonodavstvu Hrvatske iz 1997. godine, ali je novim krivičnim zakonodavstvom iz 2011. godine napušten i zamjenjen tradicionalnim, užim principom krivice.

12 Ovaj prošireni princip krivice je protivan dualističkom sistemu sankcija koji pravi jasnu razliku između kazni i mjera bezbjednosti.

13 Mjere bezbjednosti se ne temelje na krivici, već na stanju opasnosti.

14 Za razliku od postojećih zakonskih rješenja, u entitetskom krivičnom zakonodavstvu Federacije BiH neuračunljivom licu (uz bitno smanjeno uračunljivo lice) je u ranijem periodu, do donošenja

se smatra da izuzetna situacija određivanja, odnosno izricanja krivične sankcije neuračunljivim licima, kao licima nepodobnim za krivicu, poput medicinske mjere bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, ne dovodi u pitanje značaj osnovnog principa krivice na kome je utemeljen sistem krivičnog prava.¹⁵

Za razliku od KZ FBiH, u entitetskom krivičnom zakonodavstvu Republike Srpske je propisana mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi koja se izriče smanjeno uračunljivom i neuračunljivom učiniocu krivičnog djela. Ovakvo zakonsko rješenje je znatno bolje u odnosu na rješenje u KZ FBiH, jer propisuje mogućnost hospitalizacije i medicinskog tretiranja neuračunljivih učinilaca krivičnih djela. Međutim, nedostatak ove odredbe je što se za djelo učinjeno od strane neuračunljivog učinioca koristi termin krivično djelo što je neprihvatljivo jer stvara utisak da se čini ustupak objektivnom pojmu krivičnog djela, tako da kod neuračunljivosti nema krivice, jer neuračunljivo lice ne može učiniti krivično djelo već samo protivpravno djelo koje odgovara zakonskom opisu nekog krivičnog djela.¹⁶

2. KRIVICA U MALOLJETNIČKOM KRIVIČNOM PRAVU

Krivicu u maloljetničkom krivičnom pravu je potrebno sagledati sa aspekta krivičnih sankcija propisanih za maloljetna lica i uslova za njihovo izricanje i primjenu, kao i aspekta rješavanja inkriminacijskog postupanja maloljetnih lica, sa posebnim osvrtom na inkriminacijsko postupanje lica koja su djeca u krivičnopravnom smislu. U pogledu izricanja, odnosno primjene krivičnih sankcija za maloljetnike, u skladu sa principom postupnosti u izricanju i primjeni krivičnih sankcija, dolaze do izražaja dva principa – princip prioritetnosti u odnosu na izricanje i primjenu vaspitnih mjera i princip podrednosti u odnosu na izricanje i primjenu kazne maloljetničkog zatvora po kojem se kazna maloljetničkog zatvora, kao najteža maloljetnička krivična sankcija, izriče, odnosno primjenjuje samo kao krajnja mjera ako se svrha krivičnih sankcija, odnosno svrha sankcionisanja ne može postići primjenom vaspitnih mjera.

novog KZ FBiH iz 2003. godine, mogla da se izriče mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi koja je po svojoj prirodi drugačija i efektivnija u odnosu na postojeću medicinsku mjeru sigurnosti. Zbog nepostojanja mjere bezbjednosti sa ovim nazivom u entitetskom krivičnom zakonodavstvu (novi naziv je obavezno psihijatrijsko liječenje), u našem društvu postoje problemi u tretiranju neuračunljivih učinilaca krivičnih djela, jer se takva lica ne mogu smještati u odgovarajuću zdravstvenu ustanovu kako je to bilo regulisano ranijom mjerom bezbjednosti (obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi), već se tretiraju od nadležnih organa starateljstva, odnosno organa socijalne zaštite što znatno umanjuje efekat uticaja na ovu kategoriju učinilaca krivičnih djela, u odnosu na uticaj njihovog smještaja u zdravstvenoj ustanovi u okviru izrečene mjere bezbjednosti medicinskog karaktera i adekvatnog medicinskog, odnosno stručnog tretiranja njihovog psihičkog, odnosno duševnog stanja.

15 N. Mrvić-Petrović /2019/: *Krivično pravo, Opšti deo*, Pravni fakultet Union Beograd, Beograd, p. 131.

16 Z. Stojanović /2019/: *Komentar Krivičnog zakonika Srbije*, Službeni glasnik, Beograd, p. 358.

U krivičnopravnoj teoriji postoje tri osnovna uslova ili pretpostavke za izricanje maloljetničkih krivičnih sankcija: a.) maloljetstvo u vrijeme učinjenja krivičnog djela, b.) učinjenje (postojanje) krivičnog djela i c.) postojanje krivice na strani maloljetnika.

Radi se o tri uslova¹⁷ ili pretpostavke od kojih su dvije opšte prirode (učinjenje krivičnog djela i krivica) i jedna posebne prirode (maloljetstvo). U pogledu svih navedenih uslova za izricanje maloljetničkih krivičnih sankcija postoji razlika u zavisnosti od toga radi li se o izricanju vaspitnih mjera ili kazne maloljetničkog zatvora. Za izricanje vaspitnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora postoji razlika u pogledu sljedećih aspekata:

- a.) uzrast maloljetnika kojima se izriču ove sankcije – razlika je u tome što se vaspitne mjere mogu izricati i mlađim i starijim maloljetnicima (kao i, izuzetno, mlađim punoljetnim licima), dok se kazna maloljetničkog zatvora može izricati samo starijem maloljetniku;¹⁸
- b.) težina učinjenog krivičnog djela za koje se izriču ove sankcije – vaspitne mjere se izriču za lakša i djelimično teža krivična djela, odnosno za bagatelni i srednje teški kriminalitet, dok se kazna maloljetničkog zatvora izriče isključivo za teška krivična djela, odnosno za krivična djela s propisanom kaznom zatvora težom od 5 godina;
- c.) stepen krivice koji se traži za njihovo izricanje – krivica se, prema zakonskim odredbama, eksplicite vezuje samo za izricanje kazne maloljetničkog zatvora, a ne i za izricanje vaspitnih mjera.

Kod izricanja maloljetničkih krivičnih sankcija naročiti značaj od navedenih uslova, koji se u krivičnopravnoj teoriji i problematizira, ima krivica maloljetnika. U pogledu ovog uslova, u krivičnopravnoj teoriji prevladavaju različita mišljenja oko toga da li je krivica uslov samo za izricanje i primjenu kazne maloljetničkog zatvora

17 Uz navedena tri uslova za izricanje kazne maloljetničkog zatvora, iz odredbe člana 50 ZOM Federacije Bosne i Hercegovine, proizilazi i četvrti uslov koji se odnosi na uvjerenje suda da zbog teških posljedica krivičnog djela i visokog stepena krivice ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu mjeru.

18 U vezi diferenciranog uzrasta maloljetnika kao uslova za izricanje vaspitnih mjera (obe kategorije maloljetnika) i kazne maloljetničkog zatvora (stariji maloljetnici) treba istaći da se vezivanjem ovog uslova za uslov težine učinjenog krivičnog djela implicira da samo stariji maloljetnik, a ne i mlađi maloljetnik, može učiniti teška krivična djela. Ta postavka nije apsolutna već ima i svoju relativnost koja, istina, nema krivičnopravni efekat. U apsolutnom smislu ova postavka ima krivičnopravni efekat iz razloga što to podrazumjeva vezanost učinjenja teškog krivičnog djela samo za izricanje kazne maloljetničkog zatvora, a ne i izricanje vaspitnih mjera. Međutim, ova postavka je i relativna iz razloga što i mlađi maloljetnici mogu učiniti jednako teška krivična djela kao i stariji maloljetnici samo što činjenje teškog krivičnog djela od strane mlađih maloljetnika neće imati krivičnopravni efekat u smislu izricanja najteže krivične sankcije za učinjenje teškog krivičnog djela toj kategoriji maloljetnih učinilaca krivičnih djela iz razloga što se mlađim maloljetnicima ni u kojem slučaju, pa tako ni za počinjenje teškog krivičnog djela za koje se inače starijim maloljetnicima izriče kazna maloljetničkog zatvora, ne može izreći najteža krivična sankcija za maloljetnike zbog nespojivosti uzrasta maloljetnog počinioca teškog krivičnog djela (mlađi maloljetnik) i vrste krivične sankcije propisane za najteža krivična djela maloljetnika (kazna maloljetničkog zatvora).

ili pak i za izricanje i primjenu vaspitnih mjera, te kako u zastupanju mišljenja o vezanosti krivice za obe ove sankcije izvršiti distinkciju u pogledu stepena krivice neophodnog za njihovo izricanje. Naime, u krivičnopravnoj teoriji je sporno, odnosno podijeljeno mišljenje među krivičnopravnim teoretičarima u pogledu toga da li je postojanje krivice, pored kazne maloljetničkog zatvora, uslov i za izricanje vaspitnih mjera. S tim u vezi, pojedini teoretičari¹⁹ smatraju da izricanje, odnosno primjena vaspitnih mjera nije uslovljena postojanjem krivice, dok drugi teoretičari²⁰ krivičnog prava smatraju da je postojanje krivice maloljetnika opšta pretpostavka za izricanje i primjenu svih krivičnih sankcija prema maloljetnicima, pa tako i vaspitnih mjera, a ne samo kazne maloljetničkog zatvora.

Nedostatak tim podjeljenim mišljenjima krivičnopravnih teoretičara je u tome što se ne upuštaju u argumentovanje svojih mišljenja i tvrdnji. Samo pojedini teoretičari iznose argumentacije za svoja stajališta po ovom pitanju. U tom smislu, Grozdanić, zastupajući stajalište o vezanosti krivice i za izricanje vaspitnih mjera, smatra i da vaspitne mjere, kao maloljetničke krivične sankcije, jednako kao i kazna maloljetničkog zatvora, predstavljaju državnu prisilnu mjeru koja manje ili više zadire u temeljna prava osuđenih lica,²¹ dok Škulić svoju tvrdnju argumentuje time da izricanje krivične sankcije maloljetnicima podrazmjeva i njihovu krivicu, jer bez krivice nema ni krivičnog djela povodom kojeg se izriču i vaspitne mjere.²² Ako bi se vezivala krivica samo za izricanje kazne maloljetničkog zatvora, a ne i za izricanje vaspitnih mjera, koje su neuporedivo češće izricane krivične sankcije maloljetnicima, došlo bi se u pravnu nelogičnost da bi moglo postojati krivično djelo bez krivice što je u koliziji sa objektivno – subjektivnom koncepcijom opšteg pojma krivičnog djela (*nullum crimen sine culpa*) po kojoj bez krivice ne može biti ni krivičnog djela.

Pored podjeljenih mišljenja krivičnopravnih teoretičara, dilema oko pitanja vezanosti krivice samo za izricanje kazne maloljetničkog zatvora, ili pak i za izricanje vaspitnih mjera u Bosni i Hercegovini proizilazi i iz različite krivičnopravne legislative u BiH, odnosno iz različitih koncepata principa krivice u entitetskim krivičnim zakonodavstvima, pri čemu je u KZ FBiH zastupljen prošireni princip krivice koji implicira i vezanost krivice za izricanje svih maloljetničkih krivičnih sankcija, pa

-
- 19 B. Petrović, D. Jovašević /2005/: *Krivično pravo – Opšti dio*, Pravni fakultet Sarajevo, Sarajevo, p. 357, 360., M. Babić, I. Marković /2009/: *Krivično pravo*, Pravni fakultet, Banja Luka, p. 454. U iznošenju svojih stajališta Babić i Marković su nedovoljno određeni u pogledu toga da li svojom konstatacijom žele utvrditi da krivica nije pretpostavka za izricanje vaspitnih mjera ili pak da nema toliki značaj prilikom izbora konkretne vaspitne mjere (usljed čega se i ne pominje, odnosno navodi krivica kao okolnost pri izboru vaspitne mjere) kao što to imaju neke druge okolnosti poput ličnih i porodičnih prilika maloljetnika kao karakterističnih za njihov izbor.
- 20 F. Bačić /1998/: *Kazneno pravo – Opći dio*, Informator, Zagreb, p. 511, F. Hirjan, M. Singer /1987/: *Maloljetnici u krivičnom pravu*, 2ed, Globus, Zagreb, p. 187, Lj. Radulović /2010/: *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet, Beograd, p. 44, M. Škulić /2011/: *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet, Službeni Glasnik, Beograd, p. 243, 249., V. Gurda, R. Kovačević, Dž. Mahmutović /2016/: *Upućivanje u disciplinski centar za maloljetnike – Pravni aspekt i evaluacija tretmana*, Dobra knjiga, Sarajevo, p. 47, 48.
- 21 V. Grozdanić /2003/: *Neke izmjene u području krivice prema prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*, Zagreb, p. 19.
- 22 M. Škulić. *op.cit.*, p. 243.

tako i vaspitnih mjera, a ne samo kazne maloljetničkog zatvora. Sa aspekta proširenog principa krivice sasvim je legitimno taj princip primjenjivati i prema maloljetnicima, pa time i vezivati krivicu za izricanje vaspitnih mjera, jer isti ne kolidira postulatima maloljetničkog krivičnog zakonodavstva.

Osporavanje vezivanja krivice za izricanje vaspitnih mjera se pripisuje i procesnim razlozima. Naime, za razliku od kazne maloljetničkog zatvora koja se izriče osuđujućom presudom, odnosno presudom kojom se maloljetni učinilac oglašava krivim, vaspitne mjere se izriču rješenjem, pri čemu se prilikom izricanja vaspitnih mjera u dispozitivu rješenja maloljetnik ne oglašava krivim što svakako ne znači da kod maloljetnog učinioca krivičnog djela kojem je izrečena vaspitna mjera ne postoji krivica zbog učinjenog krivičnog djela. Kada sud rješenjem maloljetniku izrekne vaspitnu mjeru, u dispozitivu ovog rješenja navodi se samo koja se vaspitna mjera izriče, ali se maloljetnik ne proglašava krivim za krivično djelo koje mu se stavlja na teret (član 113 stav 3 ZOM FBiH i ZOM RS), tako da je, za razliku od presude o izricanju kazne maloljetničkog zatvora, proglašavanje maloljetnika krivim izostavljeno u dispozitivu rješenja o izricanju vaspitne mjere. Ovaj podatak da rješenje o izricanju vaspitne mjere u dispozitivu ne sadrži izreku o krivici posljedica je činjenice što je utvrđivanje krivice u krivičnom postupku prema maloljetniku u drugom planu u odnosu na upoznavanje ličnosti i prilika maloljetnika. Smisao izostavljanja krivice maloljetnika u dispozitivu rješenja o izricanju vaspitne mjere jeste u vaspitnim i psihološkim razlozima,²³ pri čemu se izbjegava stigmatizacija maloljetnika u slučajevima kada sud izriče krivičnu sankciju koja ima prevalentno vaspitni uticaj.

Polazeći od dileme i podijeljenih mišljenja u vezi pitanja oko toga da li pored kazne maloljetničkog zatvora postoji vezanost krivice kao uslova i za izricanje vaspitnih mjera, ispravnije, odnosno prihvatljivije je drugo mišljenje koje izricanje maloljetničkih krivičnih sankcija, a samim tim i vaspitnih mjera, vezuje za postojanje krivice,²⁴ jer bi se u suprotnom, ukoliko bi se polazilo od tvrdnje da krivica nije pretpostavka ili uslov za izricanje maloljetničkih krivičnih sankcija, a time i vaspitnih mjera, došlo u pravnu nelogičnost po kojoj bi maloljetnici pred organima krivičnog pravosuđa odgovarali po zastarjelom i napuštenom konceptu objektivne krivične odgovornosti, odnosno krivice bazirane na pukom prouzrokovanju

23 Takođe, izostavljanje navođenja krivice maloljetnika u dispozitivu rješenja o izricanju vaspitne mjere učinjeno je i iz razloga da bi se primjenio princip terminološke povlaštenosti maloljetnika po kojem se za maloljetnika izbjegava upotreba termina da je „kriv“. U tom smislu, krivica je uslov za izricanje svih maloljetničkih krivičnih sankcija, pa tako i vaspitnih mjera, pri čemu je izostavljanje njenog navođenja u dispozitivu rješenja o vaspitnim mjerama učinjeno kako iz vaspitnih i psiholoških razloga, tako i radi zadovoljenja principa terminološke povlaštenosti, odnosno izbjegavanja vezivanja termina „kriv(ica)“ za ličnost maloljetnika.

24 Stajališta o vezanosti krivice i za izricanje vaspitnih mjera, samo sa nižim stepenom krivice u odnosu na visoki stepen krivice za izricanje kazne maloljetničkog zatvora, podrazumjevaju vezanost krivice kod izricanja vaspitnih mjera za obe kategorije maloljetnika što je i logično jer se vaspitne mjere izriču i mlađim i starijim maloljetnicima, tako da se vezanost krivice kod kazne maloljetničkog zatvora samo za starije maloljetnike kojima se ova sankcija jedino i može izreći, ne može odnositi i za vaspitne mjere u smislu vezanosti krivice kod izricanja vaspitnih mjera samo starijim maloljetnicima, već podrazumjeva vezanost krivice za obe kategorije maloljetnika kojima se izriču ove mjere.

posljedice što bi ih dovelo u znatno težu situaciju u odnosu na odrasle učinioce krivičnih djela.²⁵

S obzirom da se krivica može stepenovati, te da se u skladu sa članom 50 ZOM FBiH (član 50 ZOM RS) izricanje kazne maloljetničkog zatvora uslovljava postojanjem „visokog stepena krivice” kao krivice posebnog ili natprosječnog kvaliteta, vezivanje krivice za izricanje vaspitnih mjera maloljetnim učiniocima krivičnih djela se zasniva na nižem stepenu krivice, odnosno krivici običnog ili prosječnog kvaliteta.²⁶ U tom smislu, u pogledu stepena krivice, za izricanje vaspitnih mjera se traži niži stepen krivice,²⁷ odnosno krivica običnog kvaliteta ili intenziteta, dok se za izricanje kazne maloljetničkog zatvora traži postojanje visokog stepena krivice, odnosno krivica natprosječnog kvaliteta ili intenziteta.²⁸

25 V. Gurda, R. Kovačević, Dž. Mahmutović. *op.cit.*, p. 47, 48.

26 Iako krivica kao uslov za izricanje vaspitnih mjera nije navedena u odredbama ZOM Federacije Bosne i Hercegovine kao jedna od okolnosti koje se odnose na kriterij za izbor vaspitnih mjera (član 33 ZOM FBiH), kako je to eksplicite navedeno za maloljetnički zatvor u članu 50 ZOM FBiH (visok stepen krivice), iz same odredbe navedenog člana u kojoj se navodi „ako zbog visokog stepena krivice ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu mjeru“, jasno proizilazi da se za niži stepen krivice, u skladu sa principom postupnosti, veže izricanje blaže sankcije, odnosno vaspitnih mjera. Drugim riječima, to znači da je krivica uslov i za izricanje vaspitnih mjera samo što se radi o krivici nižeg stepena. S tim u vezi, s obzirom da se krivica može stepenovati, kod izricanja kazne maloljetničkog zatvora, kao najstrože maloljetničke krivične sankcije, radi se o visokom stepenu krivice – krivici posebnog ili natprosječnog kvaliteta ili intenziteta, dok se kod vaspitnih mjera, kao blažih sankcija, radi o nižem stepenu krivice – krivici običnog ili prosječnog kvaliteta ili intenziteta koja ne bi iziskivala, odnosno zahtjevala primjenu kazne maloljetničkog zatvora. Shodno tome, ukoliko bi se radilo o krivici maloljetnika običnog kvaliteta ili intenziteta, prema njemu se, bez obzira na težinu krivičnog djela i njegove posljedice (u pravilu niži stepen krivice implicira bagatelno ili srednje teško krivično djelo i lakšu posljedicu), ne bi mogla izreći kazna maloljetničkog zatvora, nego neka od vaspitnih mjera.

27 Ovakvo stajalište o vezanosti krivice i za izricanje vaspitnih mjera, uz niži stepen krivice u odnosu na stepen krivice koji se traži za izricanje kazne maloljetničkog zatvora, uprkos spornosti sa aspekta kolidiranja konceptu tradicionalnog ili užeg principa krivice, opravdavaju navedeni argumenti. S tim u vezi, s jedne strane propisan je uži princip krivice koji ne afirmiše vezivanje krivice za izricanje vaspitnih mjera i s druge strane pravni argumenti koji opravdavaju uslovljenost izricanja vaspitnih mjera postojanjem određenog (nižeg) stepena krivice, kao i pravne nelogičnosti i posljedice koje pogađaju maloljetnika u krivičnom pravu u odnosu na njihovo izostavljanje iz okvira sankcija za koje se vezuje postojanje krivice na strani maloljetnika prilikom njihovog izricanja.

28 Ovo stepenovanje krivice maloljetnika treba razlikovati od stepenovanja krivice u opštem smislu koje se određuje prema stepenu intelektualne i voljne sposobnosti, odnosno sposobnosti rasuđivanja i odlučivanja lica, kao i stepenu psihičkog odnosa učinioca prema djelu (uz postojanje svijesti ili dužnosti i mogućnosti postojanja svijesti o zabranjenosti djela), te koje se, u pravilu, podrazumjeva i pri izricanju obe krivične sankcije maloljetnicima za učinjeno djelo. S obzirom da se radi o stepenovanju krivice maloljetnim učiniocima krivičnih djela, odnosno u odnosu na izricanje maloljetničkih krivičnih sankcija, ovo stepenovanje krivice maloljetnika je posebna vrsta stepenovanja krivice – stepenovanja *sui generis* po kojem se stepenovanje krivice maloljetnika, kao uslova za izricanje kazne maloljetničkog zatvora i vaspitnih mjera, zasniva na razlici u težini prouzrokovane posljedice i kvalitetu, odnosno intenzitetu učesča maloljetnika u prouzrokovanju zabranjene posljedice, odnosno učinjenju krivičnog djela. U tom smislu, prouzrokovanje lakše posljedice i manji kvalitet, odnosno intenzitet učesča maloljetnika u prouzrokovanju zabranjene posljedice, odnosno činjenju krivičnog djela implicira niži stepen krivice maloljetnika – krivici običnog ili prosječnog kvaliteta ili intenziteta za koji se izriče vaspitna mjera i obrnuto.

3. KONCEPCIJSKA RJEŠENJA O PROTIVPRAVNOM POSTUPANJU DJECE U KRIVIČNOM PRAVU

Izvršenje krivičnog djela, odnosno protivpravnog djela djeteta određenog u zakonu kao krivično djelo, s obzirom na zastupljeni princip krivične neodgovornosti, odnosno nesposobnosti djeteta da snosi krivicu, predstavlja područje krivičnog prava koje se problematizuje i dilemizira u smislu propisivanja adekvatnih rješenja u pogledu regulisanja krivice u takvim situacijama. Na to se posebno apostrofiraju zbog slučajeva činjenja krivičnih djela od strane djece, sa posebnim osvrtom na tragičan događaj u jednoj osnovnoj školi u Beogradu, kao i druge slučajeve, u Bosni i Hercegovini i regionu, okrutnog delinkventnog ponašanja djece u krivičnopravnom smislu. Takva incidenca činjenja nasilnih krivičnih djela od strane maloljetnih lica, odnosno djece u krivičnopravnom smislu, predstavlja razlog za preduzimanje odgovarajućih aktivnosti u pravcu (pre)ispitivanja postojećih i iznalaženja novih rješenja kako u preventivnom pristupu, tako i u pogledu legislativnih oblika krivičnopravne reakcije.

S obzirom na veoma složene društvene odnose ali i brojne izazove savremenog doba, nameće se realna i svrsishodna potreba kritičkog (pre)ispitivanja postojećih zakonskih rješenja u smislu njihovog eventualnog modifikovanja, prilagođavanja i harmonizovanja na planu efikasne i energične borbe protiv različitih fenomenoloških oblika maloljetničkog kriminaliteta. U tom smislu, u pogledu izvršenja krivičnog djela, odnosno protivpravnog djela u zakonu određenog kao krivično djelo od strane djeteta, kao krivično neodgovornog lica, zastupljena su dva konceptijska pristupa rješavanja inkriminacijskog postupanja djeteta u krivičnom pravu, odnosno dva legislativna rješenja u krivičnom pravu koja imaju tendenciju ka izvjesnim zahvatima u krivičnopravnoj legislativi, odnosno regulisanju krivice u ovim situacijama.

Jedno od tih rješenja je u formi inicijative ili prijedloga za propisivanje niže dobne granice sposobnosti djeteta za snošenje krivice putem mogućih izmjena krivičnog zakonodavstva, dok je drugo rješenje već propisano u pojedinim krivičnim zakonodavstvima.

Prvo rješenje podrazumjeva koncepciju propisivanja krivice djeteta, kao krivično neodgovornog lica prema aktuelnom zakonodavstvu, za učinjeno protivpravno djelo u zakonu određeno kao krivično djelo, inicijative i prijedloge za propisivanje putem izmjena krivičnog zakonodavstva niže dobne granice sposobnosti djeteta za snošenje krivice tako što bi se ta dobna granica djeteta spustila sa 14 na 12 godina. Radi se o konceptu koji bi, spuštanjem starosnog limita sposobnosti lica (djeteta) za snošenje krivice, ustanovio krivicu lica koje je do sada bilo krivično neodgovorno, odnosno nesposobno za snošenje krivice i izuzeto iz krivičnopravne reakcije.

Drugo rješenje regulisanja krivice u slučaju učinjenog protivpravnog djela u zakonu određenog kao krivično djelo od strane djeteta podrazumjeva tzv. koncepciju krivice drugog za inkriminacijsko, odnosno protivpravno postupanje djeteta kao krivično neodgovornog lica. Radi se o koncepciji krivice roditelja po osnovu kauzaliteta za učinjeno krivično djelo djeteta: – koncept kauzalne krivice roditelja, kao

lica koje nije učinilo krivično djelo, za inkriminacijsko postupanje djeteta, kao krivično neodgovornog lica, koje je učinilo protivpravno djelo određeno u zakonu kao krivično djelo, što je inače propisano kao jedan od elemenata teške posljedice koja se odnosi na odavanje djeteta ili maloljetnika delinkvenciji u entitetskom krivičnom zakonodavstvu FBiH, odnosno u članu 219 stav 3 KZ FBiH.²⁹

3.1. Krivica i starosne granice maloljetnih lica

Prvi konceptijski pristup rješavanja inkriminacijskog postupanja djeteta, kao krivično neodgovornog lica, zasniva se na zahvatima u području krivičnopravne regulative koji se odnose na novo, drugačije definisanje starosnog uzrasta maloljetnog lica sposobnog za snošenje krivice, odnosno na drugačiji raspon krivičnopravnog maloljetstva. Zakonodavac je iskazao poseban protektivni (zaštitnički) senzibilitet kada su u pitanju djeca, odnosno maloljetnici kao specifična starosna kategorija, iz čega primjećujemo jasnu liniju diferencijacije, odnosno razgraničenja između maloljetničkog krivičnog prava i klasičnog krivičnog prava koje se primjenjuje prema punoljetnim izvršiocima krivičnih djela.

Uzrast učinioca krivičnog djela je obilježje koje ima veoma značajnu ulogu u krivičnom pravu iz razloga što taj uzrast učinioca krivičnog djela predstavlja obilježje koje je od neposrednog značaja za njegovu krivicu. Radi se o graničniku koji utiče kako na sposobnost za snošenje krivice (lica uzrasta ispod 14 godina nisu krivično odgovorna), tako i na izricanje krivičnih sankcija (kazna maloljetničkog zatvora samo za starije, a ne i mlađe maloljetnike) i vrstu krivičnog postupka koji se provodi prema učiniocima (za punoljetna lica opšti ili redovni krivični postupak u odnosu na poseban krivični postupak prema maloljetnicima).

U krivičnom pravu raspon za sposobnost maloljetnog lica za snošenje krivice se kreće od starosnog minimuma sa navršениh 14 godina kada se neko lice više ne smatra djetetom u krivičnopravnom smislu, već mlađim maloljetnikom pa do starosnog maksimuma do navršениh 18 godina,³⁰ odnosno sa prestankom krivičnoprav-

29 Krivični zakonik RS u okviru inkriminacije “apuštanje ili zlostavljanje djeteta” nema propisan element teške posljedice koji se odnosi na odavanje djeteta delinkvenciji u okviru kvalifikatorne odredbe iz člana 187 stav 3 KZ RS.

30 U Krivičnom zakonodavstvu Republike Srpske, nakon usklađivanja pojma djeteta kao žrtve krivičnog djela sa pojmom djeteta iz Konvencije UN o pravima djeteta, uspostavljena je jasna razlika između aktivnog i pasivnog subjektiviteta maloljetnih lica, odnosno između, s jedne strane, starosne granice sposobnosti maloljetnog lica za snošenje krivice (dijete kao krivično neodgovorno lice do navršениh 14 godina i krivično odgovorni maloljetnici od navršениh 14 godina do navršениh 18 godina) i, s druge strane, subjektiviteta djeteta kao pasivnog subjekta u krivičnoj proceduri (lice do navršениh 18 godina). Entitetsko krivično zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine nije uskladilo pojam djeteta kao žrtve krivičnog djela sa pojmom djeteta iz Konvencije UN o pravima djeteta (kao lica do navršениh 18 godina). U ovom zakonodavstvu propisana je ista starosna granica djeteta kao aktivnog i pasivnog subjekta, što je sporno i neprihvatljivo sa aspekta krivičnopravne zaštite djece, odnosno maloljetnika od navršениh 14 do navršениh 18 godina, jer se ova kategorija djece, odnosno maloljetnih lica kao pasivnih subjekata dovodi u otežan položaj. S jedne strane, izvršenje djela prema maloljetniku je blaži oblik djela u odnosu na djelo izvršeno prema djetetu u odredbama iz inkriminacija u KZ FBiH koje u alternaciji propisuju dijete ili maloljetnika kao pasivne subjekte (npr. krivično delo učestvovanje u samoubistvu iz člana 170 stav 2 i 3 KZ FBiH i rodoskrvuće iz člana 213 stav 2 i 3 KZ FBiH). S druge strane,

nog maloljetstva i sticanjem punoljetstva kada su drugačiji kriteriji za utvrđivanje krivice.³¹ Osnov ovakvog zakonskog rješenja po kojem se sposobnost lica za snošenje krivice stiće sa navršениh 14 godina je u pretpostavci da se tek s ovim starosnim dobom dostiže takav razvoj ličnosti koji joj omogućava da na adekvatan način shvati značaj svojih postupaka i da upravlja njima, čime se stiču uslovi za izricanje i primjenu krivičnih sankcija prema takvim licima kao izvršiocima krivičnih djela.³²

Uzrast djeteta u krivičnom pravnom smislu je osnov isključenja krivice, te posljedno tome i krivičnog djela. Naime, uzrast djeteta u krivičnom pravnom smislu je osnov isključenja krivice iz razloga što lica koja nisu navršila četrnaest godina u vrijeme izvršenja djela, koje je protivpravno i zakonom propisano kao krivično djelo, zbog svog uzrasta su krivično neodgovorna, odnosno apsolutno nepodobna za snošenje krivice. Kao rezultat isključenosti krivice zbog nedovoljnog uzrasta djeteta protivpravno djelo zakonom propisano kao krivično djelo koje je učinilo dijete nije krivično djelo. Drugim riječima, usljed isključenosti, odnosno nedostajanja krivice koju dijete zbog svog nedovoljnog uzrasta ne može da snosi, isključeno je i krivično djelo učinjeno od strane djeteta kao krivično neodgovorno lica.

Isključivanje krivice u odnosu na djecu ima svoj krivičnomaterijalni i krivičnoprocesni efekat. Sa stajališta krivičnog materijalnog prava, djeca, odnosno lica koja u vrijeme učinjenog krivičnog djela nisu imala navršениh 14 godina nisu krivično odgovorna, te se prema njima ne primjenjuje krivično zakonodavstvo, tako da se ne mogu izreći i primjeniti krivične sankcije, odnosno odredbe krivičnog prava, već se na ista primjenjuju odredbe drugih grana prava – prava socijalnog staranja i zdravstvene zaštite, porodičnog prava itd. Takva lica su uvijek izvan krivičnog prava i domena krivičnog prava, pa čak i kada preduzmu protivpravnu radnju koja je zakonom označena kao radnja krivičnog djela. Sa krivičnoprocesnog aspekta isključenost krivice u odnosu na djecu podrazumjeva nemogućnost pokretanja ili pak obustavu već pokrenutog krivičnog postupka ukoliko se u toku postupka utvrdi da dijete *tempore criminis* nije imalo navršениh 14 godina života.

Iz propisane odredbe iz člana 2 stav 1 entitetskih zakona o maloljetnicima,³³ kao i člana 9 KZ FBiH, da se maloljetničko i opšte krivično zakonodavstvo u FBiH i RS ne primjenjuje prema djetetu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 14 godina života, vidljivo je da krivično zakonodavstvo izbjegava upotrebu termina krivično djelo, vodeći se stajalištem da dijete može učiniti samo protivpravnu

otežani položaj maloljetnika proizilazi i iz besmisleno propisanog elementa teške posljedice koji se odnosi na odavanje djeteta ili maloljetnika delinkvenciji iz člana 219 stav 3 KZ FBiH po kojoj maloljetnik, zbog neusklađenosti pojma djeteta sa pojmom djeteta iz Konvencije UN o pravima djece, kao i besmislene formulacije preduzimanja inkriminirajuće radnje što je svojstveno aktivnom, a ne pasivnom subjektu krivičnog djela, podliježe krivici.

31 Iako se i kod maloljetnika i kod punoljetnih lica traži postojanje uračunljivosti kao elementa krivice i kao jednog od uslova za kažnjavanje, postoji razlika u pogledu kriterija, odnosno osnova za utvrđivanje, odnosno procjenjivanje tih dviju vrsta uračunljivosti. Naime, kod maloljetnika kriterij ili osnov za procjenu, odnosno utvrđivanje uračunljivosti je dostignuti stepen zrelosti, odnosno psihičkog razvoja maloljetnika, dok kod punoljetnog lica kriterij ili osnov za procjenu, odnosno utvrđivanje uračunljivosti jeste njegovo psihičko stanje u vrijeme učinjenja krivičnog djela.

32 M. Simović *et al.* /2021/: *Maloljetničko krivično pravo*, 3ed, Grafomark, Banja Luka, p. 143.

33 *Službene novine FBiH*, br. 7/14, 74/20 i 75/17, 31/23, *Službeni glasnik RS*, br. 13/10, 61/13 i 68/20.

radnju, čime je ujedno ozakonjena i neoboriva pretpostavka da dijete ispod navršenih 14 godina nije deliktno sposobno, odnosno nije sposobno za snošenje krivice.

S obzirom na to da krivica kod maloljetnih lica zavisi od njihove dobi ili uzrasta prema godinama starosti, krivičnopravni pojam maloljetnih lica, odnosno krivica istih se u većini modernih krivičnih zakonodavstava određuje na osnovu formalnog kriterija kalendarskog uzrasta učinitelja³⁴ u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

U komparativnom krivičnom pravu postoje dva modela za određivanje krivičnopravnog maloljetstva, tako da se relevantna starosna dob može uspostaviti na dva modaliteta. Radi se o apsolutnom modelu određivanja fiksne donje i gornje granice krivičnopravnog maloljetstva prema navršenim godinama starosti koji se određuje u većini modernih krivičnih zakonodavstava i relativnom modelu koji polazi od stepena biopsihičkog razvoja i socijalne zrelosti, nezavisno od godina starosti. Radi se, zapravo, o modelu kod kojeg se određuje samo gornja starosna granica bez određivanja donje starosne granice i kod kojeg je sud u svakom konkretnom slučaju dužan ocjeniti je li neka mlada osoba *tempore criminis* posjedovala dovoljan stepen biopsihičke i socijalne zrelosti da je bila sposobna razlikovati protivpravnost i asocijalnost svog djela, te se u zavisnosti od odgovora na to pitanje pri sudskoj ocjeni temelji i pitanje krivične odgovornosti ili neodgovornosti mladog lica za učinjeno krivično djelo.³⁵ To znači da se, prema ovom modelu, sposobnost mladog lica za snošenje krivice ne temelji na određenom minimumu starosne dobi već na postojanju dovoljnog stepena biopsihičke i socijalne zrelosti kao materijalnom kriteriju utvrđivanja krivičnopravnog maloljetstva.³⁶ Krivičnopravno maloljetstvo predstavlja raspon od donje granice nastupanja maloljetstva, odnosno uzrasnog perioda maloljetnog lica sposobnog za snošenje krivice (navršenih 14 godina) do gornje granice prestanka maloljetstva i sticanja punoljetstva (navršenih 18 godina).³⁷ Donja i gornja granica krivičnopravnog maloljetstva je različito određena u brojnim državama u svijetu.³⁸

34 Pored toga što krivični zakon i zakon o maloljetnicima izbjegava upotrebu termina krivično djelo u pogledu djeteta, takodje se u pogledu kategorije djeteta izbjegava i upotreba termina učinitelj. U tom smislu, zakon pod pojmom učinitelja podrazumjeva samo lica uzrasta preko 14 godina, tj. samo lica koja se prema uzrastu nalaze u dometu krivičnopravne intervencije (vid. T. Lukić, S. Samardžić /2012/: Krivična odgovornost maloletnika i oportunitet krivičnog gonjenja, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Novi Sad*, no. 3, p. 237.)

35 V. Gurda, R. Kovačević, Dž. Mahmutović. *op.cit.*, p. 19.

36 Radi se o modelu koji se primjenjuje u većini država SAD, te određenom broju latinoameričkih i muslimanskih zemalja.

37 U pogledu pojma maloljetnik, u krivičnom zakonodavstvu FBiH se pogrešno formuliše ovaj pojam. Naime, krivično zakonodavstvo FBiH pod pojmom maloljetnika podrazumijeva lice do 18 godina starosti, što je pogrešno jer u taj pojam uključuje i pojam djeteta koje je u krivičnopravnom smislu lice do navršenih 14 godina i ne podliježe krivici. Navedeni pojam odgovara genusnom pojmu maloljetnog lica, dok pojam maloljetnik definiše lice od navršenih 14 do navršenih 18 godina života. Evidentna je normativna neusklađenost pojma djeteta između maloljetničkog (član 2 stav 1 ZOM FBiH) i opšteg krivičnog zakonodavstva Federacije BiH (član 2 stav 1 tačka 12 KZ FBiH), tako da je pojam djeteta u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu, za razliku od opšteg krivičnog zakonodavstva FBiH, kompatibilan pojmu djeteta iz Konvencije UN o pravima djeteta.

38 Postoje brojne države u svijetu u kojima su donja granica nastupanja i gornja granica prestanka krivičnopravnog maloljetstva određeni veoma nisko. Takva niska granica nastupanja krivično-

Donja granica nastupanja krivičnog maloljetstva koja zasniva sposobnost maloljetnog lica za snošenje krivice, kao i gornja granica prestanka krivičnog maloljetstva i sticanja punoljetstva su jednako uređene u svim zemljama sa područja bivše Jugoslavije, kao i u brojnim evropskim državama³⁹ i one se kreću od navršelih 14 godina (mlađi maloljetnik) do navršelih 18 godina (stariji maloljetnik).

Ovako propisana granica krivičnog maloljetstva u funkciji je dvostruke zaštite, tako što određivanjem donje granice onemogućava krivičnu intervenciju prema licima kod kojih preovladava nezrelost uslovljena nedovoljnim uzrastom i koji su djeca u krivičnom smislu, dok određivanjem gornje granice onemogućava primjenu pravila opšteg krivičnog prava (koja nastupaju sa navršelih 18 godina) prevashodno prema starijim maloljetnicima, što podrazumjeva i da se određivanjem gornje starosne granice krivičnog maloljetstva maloljetna lica, odnosno stariji maloljetnici štite od njihovog procesuiranja u redovnom krivičnom postupku i izricanja krivičnih sankcija propisanih za punoljetna lica.

U savremenoj krivičnoj teoriji, pored sastavnih elemenata krivice, odnosno pored uračunljivosti, sposobnost lica za snošenje krivice zasniva se i na njegovom minimalnom uzrastu kao formalnom kriteriju sposobnosti uz koji se vezuje i njen materijalni kriterij odgovarajuće bio-psihološke i socijalne zrelosti. Polazeći od toga, kao osnov na kojem se u savremenom krivičnom pravu zasniva nesposobnost lica za snošenje krivice, pored neuračunljivosti, pojavljuje se i nedovoljni uzrast,⁴⁰ odnosno nedovoljna zrelost lica.⁴¹

Pitanje nedovoljnog uzrasta je predmet (pre)ispitivanja i jedno od koncepcijskih pristupa rješavanja inkriminacijskog postupanja djeteta u krivičnom pravu. Naime, u zadnje vrijeme u Srbiji i Bosni i Hercegovini, povodom tragičnih događaja u kojima su izvršio djeca u krivičnom smislu, kao jedno od rješenja javljaju se inicijative za izmjene krivičnog zakonodavstva koje bi išle u pravcu snižavanja starosnog limita sposobnosti maloljetnih lica za snošenje krivice sa 14 na 12 godina. Radi se o rješenju koje bi, spuštanjem starosnog limita sposobnosti lica za snošenje krivice sa 14 na 12 godina, proširilo raspon starosne dobi maloljetnika kao krivično odgovornih lica od 18 do 12 godina, tj. proširilo njihovu starosnu, odnosno uzrasnu zonu kažnjivosti i ujedno snizilo starosnu dob krivično neodgovornog lica, odnosno djeteta u krivičnom smislu. Ovakva izmjena u oblasti krivičnog zakonodavstva koja se vezuje za izmjenu u određivanju starosnog limita sposobnosti maloljetnih lica za snošenje krivice u određenoj mjeri je u funkciji nastojanja sprečavanja (teške) delinkventne aktivnosti lica koja su prema aktuelnom zakonodavstvu krivično neodgovorna i izvan domašaja krivičnih intervencija. Međutim, rješavanje

pravnog maloljetstva od 7 godina je određena npr. u Meksiku, Jamajci, Indiji, dok je niska gornja granica prestanka krivičnog maloljetstva sa navršelih 12 godina određena u Singapuru, te Jamajci sa navršelih 14 godina, kao i Filipinima, Turskoj i pojedinim državama SAD sa navršelih 15 godina (vid. V. Gurda, R. Kovačević, Dž. Mahmutović. *op.cit.*, p. 17).

39 Njemačka, Austrija, Mađarska, Španija, Bugarska, Bjelorusija, Ukrajina, Litvanija i dr.

40 U osnove isključenja krivice se ubrajaju neuračunljivost, nedovoljan uzrast lica (ispod 14 godina), stvarna i pravna zabluda iz opravdanih razloga.

41 U našem zakonodavstvu nedovoljna zrelost se neoborivo pretpostavlja do navršelih 14 godina djeteta.

tog pitanja je u uskoj vezi i sa dilemiziranjem pitanja zrelosti djeteta u krivično-pravnom smislu. U tom smislu, pored razloga za izmjene krivičnog zakonodavstva koji se nalaze u formalnom kriteriju koji se vezuje za kalendarski uzrast maloljetnih lica i snižavanje njihovog starosnog limita sposobnosti za snošenje krivice, razlozi za moguće izmjene se nalaze i u materijalnom kriteriju koji se vezuje za zrelost lica prema kojem bi se ovakva izmjena mogla opravdati. Ipak, u pogledu ovog kriterija na kojem bi se temeljili razlozi za izmjene krivičnog zakonodavstva u pogledu snižavanja starosnog limita maloljetnih lica sposobnih za snošenje krivice, treba istaći da se u sudskoj praksi dešavaju različiti slučajevi, odnosno kako oni koji idu u prilog inicijativama za navedenu izmjenu krivičnog zakonodavstva, tako i oni koji ne korespondiraju sa tim inicijativama.⁴² Naime, pored slučajeva u sudskoj praksi u kojima mnoga lica koja su djeca u krivičnom pravnom smislu (najčešće i u pravilu od 12 do 14 godina) nerijetko dostižu isti stepen duševne zrelosti kao i (mlađi) maloljetnici, što može biti i jedan indikator u prilog navedenoj izmjeni krivičnog zakonodavstva sagledane i sa materijalnog kriterija, dešavaju se i obrnuti slučajevi koji čine upitnim inicijative o navedenoj, mogućoj izmjeni krivičnog zakonodavstva prema kojima i mnogi mlađi maloljetnici kao krivično odgovorna lica imaju upitan dostignuti nivo duševne zrelosti,⁴³ te da su razlike u tom pogledu između lica od 12 do 14 godina i mlađih maloljetnika često i neprimjetne.⁴⁴

Premda postoje razmišljanja o inicijativama u pravcu navedenih izmjena, te uvažavajući činjenicu da nijedan starosni limit sposobnosti lica za snošenje krivice, pa tako ni aktuelni limit nije apsolutan i ne može biti nepromjenjiv, ipak je mnogo više razloga koji su za zadržavanje postojećeg rješenja u krivičnom zakonodavstvu u pogledu definisanog starosnog limita, tako da bi suzbijanje maloljetničke delinkvencije, sa posebnim osvrtom na delinkvenciju lica koja su djeca u krivičnom pravnom smislu, umjesto zahvata u krivičnom pravnu legislativu, trebalo postići putem drugih mjera i aktivnosti.

42 Maloljetnici kao lica uzrasta od navršениh 14 godina do navršениh 18 godina su kategorija lica kod kojih ni sa jednog aspekta, odnosno kako sa biološkog, tako i sa psihološkog i socijalnog aspekta, nije u potpunosti profilisana zrelost. Radi se o licima kod kojih proces dovršenja biološkotjelesnog konstituisanja nije završen, te psihički aparat nije u potpunosti izgrađen i izbalansiran, a uz navedeno maloljetnik je i socijalno neadaptiran i nespreman da samostalno rješava konflikte na socijalnom planu (vid. D. Drakić /2010/: *O krivičnoj odgovornosti maloletnika*, Izdavačka knjižarnica Zoran Stojanović, Novi Sad, p. 11).

43 U mnogim savremenim krivičnim zakonodavstvima u odnosu na mlađe maloljetnike se konkretno ispituje da li njihov duševni aparat posjeduje dovoljnu zrelost za krivicu, dok se u našem zakonodavstvu ta zrelost neoborivo pretpostavlja sa navršениh četrnaest godina.

44 Možda bi se zagovornici snižavanja starosnog limita sposobnosti lica za snošenje krivice sa 14 na 12 godina, uz često neprimjetnu razliku u pogledu stepena duševne zrelosti između ciljane uzrasne kategorije lica na koja bi se odnosila krivičnopravna intervencija i mlađih maloljetnika, mogli vezati i za slično određivanje starosne granice u psihologiji i psihijatriji koji u mnogome korespondiraju sa područjem krivičnog prava, a prije svega u oblasti forenzičke psihijatrije, gdje se umjesto termina maloljetstvo koristi pojam adolescencije i za koje su karakteristična tri perioda adolescencije (rana adolescencija 12–14 godina, prava adolescencija 14–18 godina i kasna adolescencija 18–26 godina) koji predstavljaju važnu etapu u razvoju ličnosti iz razloga što se u tim periodima odvija složena interakcija između bioloških, psiholoških i socijalnih faktora razvoja ličnosti (vid. Z. Čirić, B. Dimitrijević /2009/: *Osnovi sudske psihijatrije i psihologije*, Studentski kulturni centar, Niš, p. 109).

Brojni su razlozi za zadržavanje postojećih rješenja od kojih su naročito značajni preventivni i vaspitni razlozi, zatim razlozi koji proizilaze iz prirode inkriminacijskog ponašanja djece, kao i razlozi koji se ogledaju u povezanosti sa zasnivanjem ili isključenjem odgovornosti roditelja, te legislativni razlozi u domaćim i međunarodnim okvirima. Naime, mnogo veći akcenat u sprečavanju delinkvencije maloljetnih lica, uključujući i suzbijanje delinkvencije lica koja su djeca u krivičnompravnog smislu, treba dati protektivnim faktorima, odnosno preventivnim aspektima rada sa djecom unutar porodice kao jedinog neformalnog agensa socijalizacije djece, uz saradnju porodice sa stručnim osobljem u školama, kako bi se preventirali ili na vrijeme detektovali prediktivni faktori, odnosno određeni oblici rizičnog i asocijalnog ponašanja kod djece. Takođe, potrebno je raditi na jačanju uloge i odgovornosti roditelja u pravcu vršenja adekvatne supervizije ili nadzora nad ponašanjem djeteta i razvijanju adekvatnog stila vaspitanja (autoritativnog stila) kako bi se kod djece razvijala odgovornost za njihove postupke i afirmisali prosocijalni – antidelinkventni obrasci ponašanja, a izbjegavala odsutnost supervizije roditelja nad ponašanjem djeteta i indiferentni roditeljski stil vaspitanja koji pospješuje asocijalne i antisocijalne – delinkventne obrasce ponašanja djece. Razlozi za zadržavanje postojeće starosne granice krivičnogpravnog maloljetstva mogu proizilaziti i iz prirode inkriminacijskog ponašanja lica koja su djeca u krivičnompravnog smislu. Naime, delinkventna ponašanja djece, uključujući i najopasnija, još nemaju zabrinjavajućih naznaka o izraženoj incidenci prevalentnosti, odnosno učestalom vršenju krivičnih djela od strane djece u tolikoj mjeri da bi se morale preduzeti legislativne mjere i aktivnosti u suzbijanju ove pojave putem krivičnogpravne intervencije u smislu propisivanja nižeg starosnog limita sposobnosti lica za snošenje krivice.

Pored navedenog, snižavanje starosnog limita sposobnosti za snošenje krivice i propisivanje aktivnog subjektiviteta u krivičnom pravu maloljetnim licima uzrasta ispod 14 godina, odnosno od 12 do 14 godina, u velikoj mjeri amnestiralo bi odgovornosti roditelje koji prema aktuelnom zakonodavstvu, u pravilu, odgovaraju za činjenje krivičnih djela ove kategorije krivično neodgovornih lica zbog radnji propuštanja u vršenju dužnog nadzora nad vaspitanjem djeteta, odnosno zbog radnji grubog zanemarivanja ili zlostavljanja djeteta kada su te radnje bile u kauzalnoj vezi i uzrokovale činjenje krivičnog djela krivično neodgovornog lica. Takođe, uz navedene razloge, bez obzira na to što su granice krivičnogpravnog maloljetstva ili sposobnosti maloljetnih lica za snošenje krivice u različitim pravnim sistemima različito određene, razlozi za zadržavanje postojeće granice minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost proizilaze i iz međunarodnih dokumenata, odnosno iz Pekinških pravila – Standardnih minimalnih pravila UN za maloljetničko pravosuđe. Radi se o pravilima koja su, iako nemaju obavezujući karakter, u funkciji zaštite lica koja su djeca u krivičnompravnog smislu, jer sasvim precizno propisuju neobavezujuću preporuku državama da izbjegavaju posezati za zakonskim rješenjima koja bi išla u pravcu snižavanja definisane granice krivičnogpravnog maloljetstva, a što proizilazi iz pravila 4.1. kojim je predviđeno da “u pravnim sistemima koji poznaju pojam minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost maloljetnika, ta granica neće biti vezana za suviše rani uzrast, imajući u vidu emotivnu, mentalnu i intelektualnu zrelost”.⁴⁵

45 S obzirom da se u našem pravnom sistemu nedovoljna zrelost neoborivo pretpostavlja do navršenih 14 godina, sasvim je jasno da bi snižavanje starosne granice sposobnosti za snošenje krivice

Pored (pre)ispitivanja sposobnosti za snošenje krivice lica ispod zakonom propisanog uzrasnog limita od navršениh 14 godina, s druge strane, često se krivično neodgovornim licima ispod navršениh 14 godina osporava i čini upitnom njihova uračunljivost, odnosno sposobnost rasuđivanja i odlučivanja smatrajući lica koja su krivično neodgovorna zbog nedovoljnog uzrasta automatski neuračunljivim. U krivičnopravnoj teoriji postoje podijeljena mišljenja u pogledu toga da li se djeca svrstavaju u kategoriju neuračunljivih lica. Pojedini autori⁴⁶ djecu u krivičnopravnom smislu svrstavaju u kategoriju neuračunljivih lica bez navođenja argumenata zašto bi ih se tako kategorizovalo. Za razliku od takvih stajališta, ima autora⁴⁷ koji smatraju da bi takvo stajalište moglo imati opravdanja ako bi se uzrast djece svrstao u posebnu kategoriju neuračunljivosti, odnosno kategoriju neuračunljivosti *sui generis*, ali je neprihvatljivo svrstavanje djece kao kategorije neuračunljivih lica u opštem smislu, jer bi takvo svrstavanje djece dovelo do toga da se kod svakog djeteta utvrđuje postojanje nekog od psiholoških i bioloških osnova neuračunljivosti. To bi značilo da se na dijete primjenjuje oboriva pretpostavka o tome da je duševno zdravo, te da konsekvntno takvoj pretpostavci svako lice koje je dijete u krivičnopravnom smislu potencijalno ima određeni oblik duševnog poremećaja kao uzroka neuračunljivosti, što je neprihvatljivo sa aspekta neuračunljivosti u opštem smislu. Naime, kod lica ispod navršениh 14 godina koja su djeca u krivičnopravnom smislu može se reći da ponekad, ali ne i u pravilu, nisu sposobni da shvate značaj djela, ali im ta nesposobnost nije uzrokovana postojanjem određenog oblika duševne poremećenosti iz razloga što kod djece nepostojanje svijesti o značaju djela ne proizilazi iz postojanja određenog oblika duševne poremećenosti, već iz nezrelosti uslovljene nedovoljnim uzrastom.

3.2. Krivica po osnovu kauzaliteta

Pri razmatranju drugog konceptijskog pristupa rješavanja pitanja inkriminacijskog postupanja maloljetnih lica, odnosno djece u krivičnopravnom smislu, osnovna premisa u krivičnom pravu polazi od zastupljenog koncepta subjektivne i individualne odgovornosti koji sa subjektivnog aspekta podrazumjeva da za krivično djelo mogu da odgovaraju samo fizička lica,⁴⁸ dok sa individualnog aspekta podrazumjeva da svako odgovara samo za svoje postupke, a ne za postupke drugog.⁴⁹ To, zapravo, znači da se kazna može izreći i primjeniti samo ako je dokazano da je optuženo lice učinilo krivično djelo i pod uslovom da je on za to djelo odgovoran, odnosno kriv.

sa 14 na 12 godina kolidiralo kako sa neobavezujućom preporukom iz navedenih pravila, tako i sa navedenom neoborivom pretpostavkom tako što bi zahvatalo lica koja su u fazi, u pravilu, nedovoljne zrelosti s kojom korespondira i suviše rani uzrast lica u odnosu na koja bi se odnosila sposobnost za snošenje krivice.

46 N. Mrvić-Petrović. *op.cit.*, p. 136, Ž. Horvatić, P. Novoselec /1999/: *Kazneno pravo – Opci dio*, Zagreb, p. 144.

47 M. Škulić /2010/: *Starosna granica sposobnosti za snošenje krivice u krivičnopravnom smislu, Crimen: časopis za krivične nauke*, no. 2, p. 212.

48 Izuzetak je odgovornost pravnih lica na temelju pretpostavljene krivice za radnje odgovornog lica.

49 Izuzetak je komandna odgovornost u međunarodnom pravu.

U odnosu na ovo ustanovljeno pravilo subjektivne, individualne odgovornosti za učinjeno krivično djelo, pored poznatih izuzetaka, u pojedinim krivičnim zakonodavstvima, odnosno u krivičnom zakonodavstvu Federacije BiH propisan je još jedan specifičan izuzetak od individualne odgovornosti koji predstavlja drugi konceptijski pristup rješavanja pitanja inkriminacijskog postupanja djeteta u krivičnom pravu. Radi se o konceptu odgovornosti, odnosno krivice lica – roditelja po osnovu kauzaliteta u učinjenom krivičnom djelu drugog lica – djeteta kao krivično neodgovornog lica. Drugim rječima, krivica roditelja za delinkvenciju djeteta, odnosno maloljetnika temelji se na kauzalnoj povezanosti činjenja krivičnog djela djeteta sa preduzetim radnjama grubog zanemarivanja ili zlostavljanja djeteta od strane roditelja.⁵⁰ Ovaj konceptijski pristup rješavanja inkriminacijskog postupanja djeteta u krivičnom pravu koji se temelji na krivici roditelja po osnovu kauzaliteta u učinjenom djelu djeteta predstavlja izuzetak propisan u krivičnom zakonodavstvu entiteta Federacija BiH u okviru inkriminacije “Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika” iz člana 219 KZ FBiH.⁵¹ Naime, u stavu 3 inkriminacije propisan je kvalifikovani oblik djela koji se odnosi na odgovornost ili krivicu roditelja, odnosno sankcionisanje odgovornih lica – roditelja za odavanje djeteta ili maloljetnika delinkvenciji kao jednom od elemenata nastupanja teških posljedica uzrokovanih, odnosno kauzalno povezanih sa radnjama grubog zanemarivanja iz stava 1 ili zlostavljanja iz stava 2 navedenog člana. Radi se o kauzalnoj odgovornosti, odnosno krivici roditelja za delinkventno ponašanje djece, odnosno maloljetnika iz razloga što je takvo ponašanje djeteta ili maloljetnika, u pravilu, uzrokovano radnjama grubog zanemarivanja i(li) zlostavljanja od strane roditelja, tako da je učinjeno djelo djeteta ili maloljetnika rezultat njihovog viktimizacijskog položaja u odnosu na roditelje kao uzročnike njihovog delinkventnog ponašanja. Ovdje se ne radi o tome da roditelji odgovaraju za učinjeno djelo djeteta jer ga nisu ni učinili niti su učestvovali u njegovom izvršenju da bi im se ono moglo pripisati u krivicu, ali odgovaraju po osnovu kauzaliteta za djelo “zapuštanje i(li) zlostavljanje djeteta ili maloljetnika” ukoliko su radnje grubog zanemarivanja ili zlostavljanja preduzete prema djetetu bile u kauzalnoj vezi, odnosno uzrokovale odavanje djeteta ili maloljetnika delinkventnom ponašanju bilo kojeg oblika, pa tako i vršenju najtežih krivičnih djela. Drugim rječima, roditelji ne snose krivicu za učinjeno djelo djeteta, već za kauzalno djelo, odnosno djelo koje je uzrokovalo učinjeno djelo djeteta, odnosno maloljetnika. U vezi navedenog, roditelji mogu da odgovaraju, odnosno snose krivicu po osnovu kauzaliteta prema propisanoj odredbi ukoliko se utvrdi da su njihove radnje grubog zanemarivanja ili zlostavljanja bile produženi uzročni lanac delinkventnog ponašanja djeteta, tako da je delinkventno ponašanje djeteta rezultat njegove viktimizacije radnjama grubog zanemarivanja ili zlostavljanja od strane roditelja.

50 S. Karović, S. Orlić /2022/: Krivična odgovornost roditelja za maloljetna lica u Bosni i Hercegovini, *Pravo i Pravda: časopis za pravnu teoriju i praksu*, Udruženje sudija u Federaciji BiH, no. 1, p. 491.

51 Takođe, ova odredba je bila propisana i u prijeratnom krivičnom zakonodavstvu Republike Hrvatske (član 101 stav 3 KZ SR Hrvatske, NN, br. 25/77, 50/78), kao i krivičnom zakonodavstvu Republike Hrvatske iz 1997. godine (član 213 stav 3 KZ RH, NN, br. 110/97), da bi u novom krivičnom zakonodavstvu iz 2011. godine došlo do brisanja ovog elementa nastupanja teške posljedice proizišle iz preduzetih radnji grubog zanemarivanja i zlostavljanja djeteta od strane roditelja.

Ovaj propisani element kvalifikovanog oblika djela iz člana 219 stav 3 KZ FBiH, koji se odnosi na nastupanje teške posljedice u vidu odavanja djeteta ili maloljetnika delinkvenciji, kao oblik krivice, odnosno odgovornosti za drugog po osnovu kauzaliteta i jedan od konceptijskih pristupa rješavanja inkriminacijskog postupanja djeteta u krivičnom pravu je manjkav i besmislen sa više aspekata – kako sa aspekta formulacije ovog elementa nastupanja teške posljedice u vidu odavanja djeteta ili maloljetnika delinkventnom ponašanju, tako i sa aspekta kategorizacije maloljetnih lica koja su se odala delinkventnom ponašanju kao posljedici njihove viktimizovanosti od strane roditelja, kao i sa aspekta kapacitiranosti, odnosno ukupnog kauzalnog udjela preduzetih radnji grubog zanemarivanja ili zlostavljanja u odnosu na odavanje djeteta ili maloljetnika delinkventnom ponašanju.

- Prvi aspekt manjkavosti i spornosti ovog elementa kvalifikatorne odredbe iz člana 219 stav 3 KZ FBiH ogleda se u tome što je termin “odavanje djeteta ili maloljetnika delinkventnom ponašanju” pogrešno formulisan, jer odavanje⁵² delinkvenciji, s jedne strane, implicira recidivizam, odnosno ponovno vršenje krivičnog djela iste ili različite vrste od strane maloljetnog lica kao posljedica njegove izloženosti radnjama grubog zanemarivanja ili zlostavljanja od strane roditelja, te, shodno tome s druge strane, roditelje ne izlaže odgovornosti, odnosno krivici po osnovu kauzaliteta za primarnu delinkvenciju djeteta ili maloljetnika, tako da primarnu delinkvenciju maloljetnog lica ne pripisuje u krivicu roditeljima. Time ovaj propisani element odredbe, iako isti treba biti brisan, podrazumjeva da se roditeljima ne pripisuje kauzalna krivica za primarnu delinkvenciju maloljetnih lica što je besmisleno iz razloga što delinkvencijski recidivizam podrazumjeva prethodnu primarnu delinkvenciju, jer je recidivizam nemoguć bez prethodne primarne delinkvencije, tako da kažnjavanju za recidivizam prethodi kažnjavanje za prethodnu primarnu delinkvenciju proizišlu iz kauzalne krivice roditelja, koja prema propisanom elementu odredbe nije kažnjiva. S tim u vezi, ako izuzmemo mišljenje autora rada o potrebi brisanja ovog elementa teške posljedice iz člana 219 stav 3 KZ FBiH, propisani element teške posljedice kauzalno povezane sa radnjama grubog zanemarivanja ili zlostavljanja od strane roditelja, umjesto formulacije “da se usljed radnji grubog zanemarivanja ili zlostavljanja od strane roditelja dijete ili maloljetnik odao delinkventnom ponašanju”, treba imati formulaciju “da je dijete ili maloljetnik usljed navedenih radnji od strane roditelja izvršio krivično djelo”. Ovaj element kvalifikatorne odredbe je potrebno brisati i kako bi se izbjegla nelogičnost koja proizilazi iz ovog elementa kvalifikatorne odredbe po kojoj se lice koje (kroz formulaciju “odavanje delinkvenciji”) preduzima inkriminirajuću radnju, što je obilježje aktivnog subjekta krivičnog djela, u ovoj odredbi pozicionira kao pasivni subjekt, nezavisno od toga da

52 Odati se znači neko opredjeljenje za određeno ponašanje, usvojiti nešto kao svoje i to činiti, tako da opredjeljenje za delinkventno ponašanje, odnosno usvajanje delinkventnog ponašanja kao svog obrasca ponašanja ne proizilazi iz jednokratnog već ponavljajućeg činjenja krivičnog djela što odgovara karakteristikama recidivizma (vid. S. Horović /2010/: *Posebni dio kaznenog prava Bosne i Hercegovine – Knjiga II*, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, p. 106.)

li postoji ili ne postoji kauzalna krivica roditelja za takvo inkriminacijsko postupanje maloljetnog lica.

- Drugi aspekt manjkavosti i spornosti ovog elementa odredbe u vidu propisivanja krivice roditelja po osnovu kauzaliteta, kao jednog od koncepata rješenja pitanja inkriminacijskog postupanja djeteta u krivičnom pravu, odnosi se na kategoriju maloljetnih lica koja se odaju delinkventnom ponašanju kauzalno povezanom sa radnjama grubog zanemarivanja ili zlostavljanja od strane roditelja. Naime, ova odredba u alternativnoj formulaciji propisuje dijete ili maloljetnika kao lice koje se odaje delinkventnom ponašanju što je pogrešno i u suprotnosti sa pojmom djeteta prema Konvenciji UN o pravima djeteta, kao i krivičnopravnim pojmom maloljetnika kao lica koje podliježe krivičnoj odgovornosti. U tom smislu, maloljetnik, shodno principu individualne odgovornosti, krivično odgovara za činjenje krivičnog djela bilo da je u pitanju primarna delinkvencija ili delinkvencijski recidivizam, tako da se odavanje delinkventnom ponašanju maloljetnika kao krivično odgovornog lica, u pravilu, ne pripisuje u krivicu po kauzalitetu roditeljima, već samo odavanje delinkventnom ponašanju djeteta kao (krivično neodgovornog) lica do navršениh 14 godina. Prema propisanoj, spornoj, odredbi iz člana 219 stav 3 KZ FBiH, uz odavanje djeteta delinkvenciji, i odavanje maloljetnika delinkvenciji, kao krivično odgovornog lica, pripisuje se u krivicu roditeljima što je besmisleno i neprihvatljivo sa stajališta propisanog aktivnog subjektiviteta lica u krivičnom pravu. Radi se o tome da krivično zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine nije uskladilo pojam djeteta kao žrtve krivičnog djela sa članom 18 Konvencije UN o pravima djeteta, kao što je to urađeno u krivičnom zakonodavstvu Repulike Srpske (lice koje nije navršilo 18 godina), kao i o tome da propisivanje pasivnih subjekata, u alternativnoj formulaciji dijete ili maloljetnik, u ovoj inkriminaciji jasno implicira razdvajanje pojma djeteta i pojma maloljetnika, čime se u KZ FBiH pojam djeteta kao žrtve krivičnog djela uzrasno izjednačava sa krivičnopravnim pojmom djeteta (lica do navršениh 14 godina), što je manjkavost koju treba izmjenit iz razloga što sužava obim krivičnopravne zaštite djeteta i otežava njegov položaj kao pasivnog subjekta. U tom smislu, ovaj element propisane odredbe o nastupanju teških posljedica iz člana 219 stav 3 KZ FBiH je sporan i besmislen iz dva razloga. Naime, s jedne strane implicira pasivni subjektivitet licu u aktivnom preduzimanju inkriminirajuće radnje, odnosno u činjenju krivičnog djela⁵³

53 Nesvojstveno i nelogično je propisivanje svojstva pasivnog subjekta licu koje čini krivično djelo, kako sa aspekta preduzimanja radnje krivičnog djela što je obilježje aktivnog subjektiviteta u krivičnom pravu, nezavisno od postojanja kauzaliteta u preduzimanju radnje krivičnog djela, tako i sa aspekta uzrasta lica koje preduzima radnju krivičnog djela. Dakle, takvo propisivanje pasivnog subjektiviteta u ovoj odredbi nije svojstveno i logično ako lice (pasivni subjekt iz odredbe člana 219 stav 3 KZ FBiH) čini krivično djelo, bilo da se radi o djetetu kao licu koje zbog nedovoljnog uzrasta ne može biti aktivni subjekt krivičnog djela, bilo da se radi o maloljetniku koji je zbog deliktne sposobnosti aktivni subjekt krivičnog djela. Na taj način, ova nelogična normativna konstrukcija elementa kvalifikatorne odredbe iz člana 219 stav 3 KZ FBiH afirmiše stavljanje u poziciju pasivnog subjekta lica koje čini krivično djelo, te zbog neusklađenosti pojma djeteta

što je isključivo obilježje aktivnog subjekta krivičnog djela koji ima odgovarajući uzrast, tako da se svojstvo pasivnog subjekta ne može propisati nekom (maloljetniku) ko čini inkriminirajuću radnju, odnosno čini krivično djelo, bez obzira na moguće postojanje krivice roditelja po osnovu kauzaliteta, jer je to obilježje aktivnog subjektiviteta u krivičnom pravu. S druge strane, spornost ovog elementa kvalifikovanog oblika djela o nastupanju teških posljedica ogleđa se i u tome što u svojstvu pasivnog subjekta u odavanju delinkvenciji, u alternativnoj formulaciji, propisuje maloljetnika kao lice koje zbog svog uzrasta prema ovoj odredbi, za odavanje delinkvenciji odnosno preduzimanje inkriminirajuće radnje, podliježe krivici odnosno krivičnoj odgovornosti. Drugim rječima, spornost ovog propisanog elementa teške posljedice proizilazi iz toga što se u svojstvu pasivnog subjekta, usljed neusklađenosti pojma djeteta kao žrtve krivičnog djela u KZ FBiH s pojmom djeteta prema Konvenciji UN o pravima djeteta, propisuje kategorija lica (maloljetnik) koje za delinkventnu aktivnost zbog svog uzrasta snosi krivicu, odnosno podliježe krivici i kažnjivosti nezavisno od toga da li je njegova delinkventna aktivnost rezultat njegovog viktimizacijskog položaja u odnosu na roditelje, odnosno nezavisno od toga da li je njegova delinkvencija uzrokovana radnjama grubog zanemarivanja ili zlostavljanja od strane roditelja. U tom smislu, ako bi se utvrdilo da je takav maloljetnik zapušten, odnosno grubo zanemarivan ili zlostavljan od roditelja, odnosno da je odavanje maloljetnika delinkvenciji u kauzalnoj vezi sa radnjama grubog zanemarivanja ili zlostavljanja od strane roditelja, to ne bi uticalo na isključenje krivice maloljetnika za odavanje delinkvenciji, odnosno činjenje krivičnih djela, jer lica uzrasta od 14 do 18 godina podliježu krivici za izvršenje krivičnog djela, osim u slučaju ustanovljenja neuračunljivosti tih lica pri neuropsihijatrijskom vještačenju, ali bi roditelji odgovarali za krivično djelo zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika iz člana 219 stav 1 i 2 KZ FBiH ako bi se utvrdila, odnosno dokazala njihova kauzalna krivica ili uzročno posljedična veza između radnji grubog zanemarivanja i(li) zlostavljanja maloljetnika od strane roditelja i činjenja krivičnog djela maloljetnika. Roditelj(i) bi, shodno propisanom spornom elementu odredbe iz člana 219 stav 3 KZ FBiH, odgovarali u slučaju utvrđene, odnosno dokazane krivice po kauzalitetu za delinkventnu aktivnost obe kategorije maloljetnih lica (i djeteta kao lica nesposobnog za snošenje krivice i maloljetnika kao lica sposobnog za snošenje krivice), dok bi maloljetnik kao lice sposobno za snošenje krivice, u skladu sa principom individualne krivične odgovornosti, odnosno krivice, odgovarao za izvršeno krivično djelo. Tako npr. u slučaju da maloljetno lice upotrebom oružja, za koje inače zbog godina starosti nema dozvolu za oružje, ubije jedno ili više lica, roditelj, shodno principu individualne krivične odgovornosti, neće snositi krivicu za učinjeno krivično djelo djeteta ili maloljetnika, odnosno

kao žrtve krivičnog djela sa Konvencijom UN o pravima djeteta i zbog alternativne propisanosti i, shodno tome, razdvojenosti sa pojmom maloljetnik afirmiše i kao pasivnog subjekta lica koje čini krivično djelo a uzrasno može biti aktivni subjekt krivičnog djela (maloljetnik).

neće odgovarati za ubistvo ili teško ubistvo učinjeno od strane djeteta ili maloljetnika iz člana 166 stav 1 i 2 KZ FBiH, već će za to djelo odgovarati maloljetnik kao lice koje, za razliku od djeteta, podliježe krivici. Međutim, roditelj će snositi krivicu po osnovu utvrđenog kauzaliteta za dva krivična djela koja su u neposrednoj kauzalnoj vezi sa učinjenim krivičnim djelom (teškog) ubistva. Naime, odgovarat će za kauzalno djelo, odnosno po osnovu kauzaliteta za krivično djelo “zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika” iz člana 219 stav 3 KZ FBiH, pod uslovom da mu se utvrdi, odnosno dokaže krivica po kauzalitetu za učinjeni djelo djeteta, odnosno da je delinkventno ponašanje djeteta, u vidu učinjenog ubistva pucnjem iz vatrenog oružja, uzrokovano radnjama grubog zanemarivanja ili zlostavljanja djeteta od strane roditelja, te za krivično djelo “nedozvoljeno držanje oružja ili municije” (član 371 KZ FBiH) po osnovu krivice roditelja za propust u čuvanju i držanju oružja usljed kojeg je postalo dostupno djetetu kao licu koje ga zbog uzrasta ne može i ne smije posjedovati.

- Treći aspekt spornosti i manjkavosti ovog konceptijskog pristupa rješavanja pitanja inkriminacijskog postupanja djeteta u krivičnom pravu, prema propisanom elementu kvalifikatorne odredbe, temelji se na ukupnom kauzalnom udjelu preduzetih radnji grubog zanemarivanja ili zlostavljanja od strane roditelja u odnosu na odavanje djeteta delinkventnom ponašanju. S obzirom na to da je, u pravilu, odavanje djeteta ili maloljetnika delinkventnom ponašanju rezultat složenog uticaja i interakcije mnogobrojnih faktora različite prirode, udio i doprinos radnji grubog zanemarivanja i zlostavljanja djeteta ili maloljetnika od strane roditelja u činjenju krivičnih djela djeteta ili maloljetnika je različit i u pravilu preovladava u odnosu na druge faktore. Ipak, taj udio i krivica roditelja po kauzalitetu u delinkventnom ponašanju djeteta ili maloljetnika, prema ovoj odredbi, nije apsolutan iz razloga što nije u svim životnim situacijama delinkventno ponašanje djeteta ili maloljetnika uzrokovano radnjama grubog zanemarivanja ili zlostavljanja od strane roditelja, tako da roditelji u izuzetnim situacijama neće odgovarati ukoliko se ne utvrdi, odnosno ne dokaže njihova krivica za delinkventno ponašanje djeteta ili maloljetnika po osnovu kauzaliteta prema ovoj propisanoj odredbi, odnosno neće odgovarati ukoliko se utvrdi da nisu grubo zanemarivali niti zlostavljali dijete i da delinkventno ponašanje djeteta ili maloljetnika nije rezultat viktimizacijskog položaja djeteta ili maloljetnika u odnosu na roditelje, te da nije bilo drugih propusta od strane roditelja prema djetetu, tako da u takvim situacijama delinkventno ponašanje nije uzrokovano radnjama grubog zanemarivanja djeteta ili maloljetnika od strane roditelja. Ono što je sporno i što ovaj element propisane kvalifikatorne odredbe o nastupanju teške posljedice iz člana 219 stav 3 KZ FBiH, pored besmislenosti i spornosti, čini nepotrebnim i suvišnim jeste to što se pitanje krivice roditelja po osnovu kauzaliteta za delinkventno ponašanje djeteta ili maloljetnika, u pravilu i najčešće, reguliše odredbama iz stava 1 i 2 istog člana. U tom smislu, kod činjenja krivičnog djela djeteta, kao krivično neodgovornog lica, ukoliko je isto uzrokovano radnjama gru-

bog zanemarivanja ili zlostavljanja od strane roditelja, roditelj može odgovarati, odnosno snositi krivicu po kauzalitetu po osnovu osnovnog oblika zanemarivanja ili težeg oblika zlostavljanja ili po osnovu oba oblika djela iz člana 219 stav 1 i 2 KZ FBiH bez potrebe propisivanja elementa nastupanja teške posljedice u vidu odavanja djeteta delinkventnom ponašanju iz stav 3 istog člana. Uostalom, da je ovaj element teške posljedice u okviru kvalifikatorne odredbe iz člana 219 stav 3 KZ FBiH suvišan, a nadasve besmislen iz gore navedenih razloga, te da se krivica roditelja po osnovu kauzaliteta iz ove inkriminacije može regulisati i bez propisanog elementa koji se odnosi na odavanje djeteta delinkventnom ponašanju, potvrđuje i primjer tragičnog događaja iz Osnovne škole u Beogradu, kod kojeg roditelj maloljetnog djeteta, koje je učinio monstruozno ubistvo devet lica, odgovara, odnosno snosi krivicu po osnovu kauzaliteta za krivično djelo “zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica”⁵⁴ iz člana 193 KZ Srbije, koji ne propisuje stav 3 koji je propisan u entitetskim krivičnim zakonodavstvima u BiH, kao i za krivično djelo “nedozvoljena proizvodnja, držanje, nošenje i promet oružja” iz člana 348 KZ Srbije, zbog propusta roditelja u čuvanju oružja usljed kojih je isto došlo u posjed djeteta – učinioca tragičnog, monstruoznog ubistva više lica.

ZAKLJUČAK

Potreba sagledavanja i analiziranja krivice maloljetnih lica, sa posebnim osvrtom na lica koja su djeca u krivičnopravnom smislu dobija na značaju, naročito u kontekstu pojave teških oblika njihovog delinkventnog ponašanja koje uzrokuje i smrtne posljedice što u ranijem periodu nije bilo izraženo. Krivica maloljetnih lica s razlogom zavređuje posebnu pažnju i interes naučne i stručne javnosti, ne samo u Bosni i Hercegovini već i u susjedstvu, odnosno regiji, s obzirom na iste ili slične probleme i izazove sa kojima se krivično pravosuđe susreće, pa se u tom smislu nameće i potreba sagledavanja krivice maloljetnih lica sa zakonodavnih aspekata njene regulisanosti u Bosni i Hercegovini. Evidentno je da zakonodavac u pogledu krivice maloljetnih lica pred sobom ima brojne probleme, dileme i izazove koji zahtijevaju adekvatne i srazmjerne odgovore, odnosno rješenja koja po svojoj prirodi neminovno moraju biti prilagođena realnim potrebama.

Krivicu maloljetnih lica u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine specifikuju s jedne strane razlike u entitetskim krivičnopравnim legislativama koje se odnose na normativnu neusklađenost koncepta krivice i, s druge strane, koncepcijska rješenja pitanja protivpravnog postupanja lica koja su djeca u krivičnopравnom smislu.

Normativna neusklađenost koncepta krivice u entitetskim krivičnim zakonodavstvima ima svoju refleksiju kako na maloljetna lica, u kontekstu dileme oko propisanosti krivice kao uslova za izricanje samo kazne maloljetničkog zatvora ili pak

54 Krivični zakonik Srbije umjesto pojma djeteta kao pasivnog subjekta, odnosno žrtve krivičnog djela, koristi genusni pojam maloljetno lice što korespondira sa pojmom djeteta kao žrtve krivičnog djela prema Konvenciji UN o pravima djeteta.

i za izricanje vaspitnih mjera, tako i na neuračunljiva lica u kontekstu isključenosti, prema KZ FBiH, primjene medicinske mjere sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja u zdravstvenoj ustanovi prema neuračunljivim licima.

Mnogo izazovniji aspekt zakonodavnog regulisanja krivice u maloljetničkom krivičnom pravu u Bosni i Hercegovini odnosi se na koncepcijska rješenja inkriminacijskog, odnosno protivpravnog postupanja lica ispod navršenih 14 godina, kao krivično neodgovornih lica, u vidu preispitivanja i inicijativa za eventualne izmjene krivičnog zakonodavstva u pogledu postojećih propisanih starosnih granica sposobnosti lica za snošenje krivice, te u vidu propisanog koncepta krivice roditelja po osnovu kauzaliteta u učinjenom djelu djeteta.

Ova koncepcijska rješenja pitanja protivpravnog postupanja lica koja su djeca u krivičnom pravu nemaju svoju opravdanost. Naime, u pogledu inicijativa za izmjene starosnih granica sposobnosti lica za snošenje krivice postoje brojni razlozi koji idu u prilog zadržavanja postojećeg rješenja u krivičnom zakonodavstvu. U tom smislu, problem delinkventnog postupanja djece, umjesto spuštanja starosne granice sposobnosti djeteta za snošenje krivice, treba rješavati uz jačanje preventivnih i institucionalnih oblika saradnje svih nosilaca prevencije u društvu, uključujući jačanje odgovornosti roditelja u realizaciji vaspitnog aspekta rada i nadzora nad djecom, kao i saradnju sa školom i centrima za socijalni rad na suzbijanju identifikovanih poremećaja u ponašanju djece.

Drugo koncepcijsko rješenje protivpravnog postupanja djece u krivičnom pravu koje je propisano u odredbi kvalifikovanog oblika djela iz člana 219 stav 3 KZ FBiH pokazuje sve elemente manjkavosti i besmislenosti u propisanosti, tako da se problem protivpravnog postupanja djece uvijek može rješavati, u slučaju dokazane krivice roditelja po osnovu kauzaliteta, po odredbama osnovnog i težeg oblika djela zanemarivanje ili zlostavljanje djeteta (ili maloljetnika) iz člana 219 stav 1 i 2 KZ FBiH i člana 187 stav 1 i 2 KZ RS, pri čemu sankcionisanje roditelja za delinkventno ponašanje djece po osnovu dokazanog kauzaliteta po navedenim odredbama predstavlja i adekvatan oblik krivičnopravne reakcije na delinkventno ponašanje lica koja su djeca u krivičnom pravu.

Pored navedenog, u kontekstu iznalaženja adekvatnih rješenja pitanja protivpravnog postupanja djece u krivičnom pravu, veoma je važno apostrofirati potrebu specijalizovanosti organa, subjekata i agencija za sprovođenje zakona, tačnije stručnu osposobljenost i specijalizovanost lica kojima su povjerena ovlaštenja u vezi postupanja prema maloljetnicima koji se pojavljuju u fokusu interesovanja kao izvršioци ili žrtve krivičnih djela.

LITERATURA

Babić M., Marković I. /2009/: *Krivično pravo*, Pravni fakultet, Banja Luka.

Babić M., Marković I. /2019/: *Krivično pravo, opšti dio*, 6ed, Pravni fakultet, Banja Luka.

Bačić F. /1998/: *Kazneno pravo – Opći dio*, Informator, Zagreb.

Čirić Z., Dimitrijević B. /2009/: *Osnovi sudske psihijatrije i psihologije*, Studentski kulturni centar, Niš.

- Drakić D. /2010/: *O krivičnoj odgovornosti maloletnika*, Izdavačka knjižarnica Zoran Stojanović, Novi Sad.
- Grozđanić V. /2003/: *Neke izmjene u području krivice prema prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*, Zagreb.
- Gurda V., Kovačević R., Mahmutović Dž /2016/: *Upućivanje u disciplinski centar za maloljetnike – Pravni aspekt i evaluacija tretmana*, Dobra knjiga, Sarajevo.
- Hirjan F., Singer M. /1987/: *Maloljetnici u krivičnom pravu*, 2ed, Globus, Zagreb.
- Horović S. /2010/: *Posebni dio kaznenog prava Bosne i Hercegovine – Knjiga II*, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar.
- Horvatić Ž., Novoselec P. /1999/: *Kazneno pravo – Opci dio*, Zagreb.
- Karović S. /2018/: *Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini – mogućnosti, izazovi i perspektive*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 55, no. 4.
- Karović S., Orlić S. /2022/: *Krivična odgovornost roditelja za maloljetna lica u Bosni i Hercegovini*, *Pravo i Pravda: časopis za pravnu teoriju i praksu*, Udruženje sudija u Federaciji BiH, no. 1.
- Lukić T., Samardžić S. /2012/: *Krivična odgovornost maloletnika i oportunitet krivičnog gonjenja*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Novi Sad*, no. 3.
- Mrvić-Petrović N. /2019/: *Krivično pravo, Opšti deo*, Pravni fakultet Union Beograd, Beograd.
- Petrović B., Jovašević D. /2005/: *Krivično pravo – Opšti dio*, Pravni fakultet Sarajevo, Sarajevo.
- Petrović B., Jovašević D., Ferhatović A. /2015/: *Krivično pravo I*, Pravni fakultet, Sarajevo.
- Radulović Lj. /2010/: *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet, Beograd.
- Simović M. et al. /2021/: *Maloljetničko krivično pravo*, 3ed, Grafomark, Banja Luka.
- Stojanović Z. /2019/: *Komentar Krivičnog zakonika Srbije*, Službeni glasnik, Beograd.
- Stojanović Z. /2020/: *Krivično pravo – Opšti deo*, Pravna knjiga, Beograd.
- Škulić M. /2011/: *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet, Službeni glasnik, Beograd.
- Škulić M. /2010/: *Starosna granica sposobnosti za snošenje krivice u krivičnopravnom smislu*, *Crimen: časopis za krivične nauke*, no. 2.

PROPISI

- Krivični zakon Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik BiH*, br. 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 50/18, 46/21, 31/23, 47/23.
- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine FBiH*, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/17, 76/14, 46/16, 75/17, 31/23.
- Krivični zakon Republike Srpske, *Službeni glasnik RS*, br. 64/17, 15/21, 89/21, 73/23.
- Krivični zakon Brčko distrikta BiH, *Službeni glasnik BD BiH*, br. 10/03, 45/04, 06/05, 21/10, 52/11, 26/16, 13/17, 50/18.
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, *Službene novine FBiH*, br. 7/14, 74/20.
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS, *Službeni glasnik RS*, br. 13/10, 61/13 i 68/20.
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku BD BiH, *Službeni glasnik BD BiH*, br. 44/11.

Suad Orlić*

Sadržaj Karović**

GUILT OF MINORS IN THE LEGISLATION OF BOSNIA
AND HERZEGOVINA
– SHORTCOMINGS AND DILEMMAS –

SUMMARY

Guilt of minors is the focus of scientific and professional thematization, which has gained regional relevance through numerous tragic events, i.e. crimes committed by minors. Tragic events, with minors as perpetrators of the most serious crimes, require reconsideration and analysis of both current situation in the field of preventive work, and the current situation the field of prescribed legislative solutions in the field of criminal law. In this paper, the authors referred to the legislative aspects of the guilt of minors, where the focus of the paper is on the concept of guilt in juvenil criminal law and the perception of quilt from aspects of prescribed criminal sanctions for minors and the conditions for their imposition and the age limits of the capacity of minors to bear quilt. Certain aspects of the prescribed incriminating behavior of minors and their causal connection with the quilt of the parents, are also problematized. In this sense, an overview is given of the challenges of searching for appropriate *de lege ferenda* solutions, as well as dilemmas and shortcomings arising from the dubious nature of certain prescribed provisions that are directly related to the delinquency of minors.

Key words: guilt, criminal legal minor, causality, minors.

* Faculty of Law – University of Zenica, suad.orlic@gmail.com

** Faculty of Law – Univeristy of Travnik, karovic.s@hotmail.com